

Morten Beckmann Klepp (09.07.86), Brøvigkollen 28 B, 4623 Kristiansand; 90764506; mortenklepp@hotmail.com; masterstudent i religion, etikk og samfunn ved Universitetet i Agder. Årstein Justnes (02.06.70), Bamåsen 38, 4635 Kristiansand; 38179801; arstein.justnes@uia.no; dr. theol.; instituttleder, Institutt for religion, filosofi og historie, Universitetet i Agder.

Amplified John? Kristologiske tekster i Johannesevangeliet og Bibelselskapets NT05-oversettelse¹

Abstract

The article argues that the latest translation of the New Testament (NT05) by the Norwegian Bible Society has a tendency to amplify several Christological texts in the Gospel of John. It consists of two parts: Part 1 discusses the translation of John 1:1-5, 1:14, 1:15 and 1:18, and offers a new general interpretation of the prologue. Part 2 treats the translation of *ekserkjomai* in Joh 8:42, 13:3, 16:27-30, and 17:8.

Keywords: Gospel of John, prologue, *logos*, Bible translation, Christology.

Innledning

I artikkelen "Oversettelsen Bibelen Guds ord (Bibelforlaget, 1997) - en presentasjon og vurdering" i nummer 3/2010 av TTK skriver Geir Otto Holmås kritisk og inngående om oversettelsen Bibelen Guds ord. Denne beskrives som en oversettelse "som faglig sett ikke holder mål".² Ifølge Holmås er den bl.a. "ideologisk", "metodisk inkonsekvent", filologisk svak, og teologisk og dogmatisk overstyrret.³ På bakgrunn av Holmås' artikkel er det fristende å se nærmere på Bibelselskapets nye oversettelse. Hvordan er den? Er den helt uhildet, eller er det mulig å spore tendenser også her? Ifølge Bibelselskapets nettsider er det "lagt stor vekt på at [NT05-]oversettelsen skal formidle Bibelens grunntekst så nært som mulig":

”Hovedmålsetningen har vært å formidle en forståelig oversettelse som ligger nærmere Bibelens grunntekst (er mer [konkordant](#)) enn tidligere utgaver.”⁴

Som vi vil redegjøre for i denne artikkelen, mener vi at NT05 har en tendens til å forsterke flere av de kristologiske tekstene i Johannesevangeliet. Siden plassen ikke tillater nærlesninger av store mengder tekst, ønsker vi i det følgende å bruke oversettelsen av noen sentrale kristologiske tekster som eksempel. Vi har organisert stoffet i to hoveddeler: Første del behandler oversettelsen av Johannesprologen mens andre del drøfter oversettelsen av det greske verbet *ekserkjomai* i Joh 8,42; 13,3; 16,27-30 og 17,8.

Johannesprologen

Vi skal stoppe opp på fire steder i denne teksten (1,1-5; 1,14; 1,15; 1,18), og vil la NT05s oversettelse danne utgangspunktet for drøftingen av de enkelte avsnitt og vers.

Hva var det som var, i begynnelsen (vers 1-5)?

1 I begynnelsen var Ordet.

Ordet var hos Gud,

og Ordet var Gud.

2 Han var i begynnelsen hos Gud.

3 Alt er blitt til ved ham,

uten ham er ikke noe blitt til.

Det som ble til

4 i ham, var liv,

og livet var menneskenes lys.

5 Lyset skinner i mørket,

og mørket har ikke overvunnet det.

(NT05)

(I) Det er et åpenbart spenningsforhold mellom utsagnene “Ordet var hos Gud” og “Ordet var Gud” i vers 1 b og c. Umiddelbart virker det som om verset kun har to kategorier, *logos* og Gud, og at disse, ifølge vers 1 c, er identiske. Dermed får oversettelsen nærmest en modalistisk tendens, allerede i første verset av prologen. Den greske teksten synes imidlertid å bære nyanser som ikke kommer frem i NT05: Mens vers 1 a og b introduserer *logos* (*ho logos*) og sier at *logos* i begynnelsen var hos Gud (*ho theos*), beskriver siste ledd av verset *logos* som *theos*—ikke som *ho theos* (jf. vers 1 b)! Dette gir igjen to aktører, *logos* og Gud (*ho theos*), men ingen identifikasjon av disse to i vers 1 c. Vers 1 c introduserer imidlertid en ny kategori: *theos*.

Flere forhold tyder på at dette skillet mellom *ho theos* og *theos* i vers 1 er signifikant, og det kommenteres allerede av Origenes i hans behandling av Joh 1,1 c (jf. Origenes’ Johanneskommentar I,2). Pollard påpeker også dette:

While asserting the divinity of the Logos ... Origen does not acknowledge him to be God in the proper sense of the word; he is *God* but not *the God*. Discussing John i. Ic ... Origen draws a distinction between *theos* and *ho theos*, between God-without-the-article and God-with-the-article.⁵

Distinksjonen mellom *ho theos* som betegnelse på Gud, og *theos* som beskrivelse av *logos* er også kjent fra Filon av Aleksandria. I Filons *De somniis* 1,228-230 skilles det eksplisitt mellom *ho theos* (Gud med artikkel) og *theos* (“gud” uten artikkel). Mens det førstnevnte

ifølge Filon refererer til Gud i absolutt forstand, refererer det sistnevnte til Guds “eldste ord” (*presbytatos logos*).⁶

I forbindelse med eksegesen av vers 1 c har det ofte vært hevdet at et predikativsledd som er plassert forut for verbet ikke trenger bestemt artikkel “selv i slike tilfeller hvor meningen er å vise til noe kjent eller å identifisere subjektet med noen bestemt innen en art eller gruppe ...”.⁷ Spørsmålet er imidlertid hva en slik grammatisk etter-konstruksjon er verdt i tilfellet 1 c.⁸ Hvis *theos* egentlig skal forstås som *ho theos*, bryter vers 1 sammen både logisk og språklig ved at de to separate aktørene i vers 1 b identifiseres allerede i leddet etter.⁹ Særlig i lys av materialet vi har referert ovenfor fra Filon og Origenes, er det vanskelig ikke å tillegge vekt at *logos* i prologen omtales som *theos* (uten bestemt artikkel), men aldri som *ho theos* (jf. også vers 18).¹⁰

Hvordan skal så vers 1 c oversettes? Om gjengivelsen “og Ordet var Gud” overkommuniserer, står løsningen “og Ordet var gud” i fare for å underkommunisere.¹¹ Styrken ved det siste forslaget er imidlertid at det får frem at *logos* på den ene siden var gud, men at Gud samtidig var noe, som *logos* ikke var. Dette er i harmoni med Johannesevangeliets konsekvent subordinatoriske kristologi (jf. f.eks. Joh 14,28). Uansett oversettelse bør verset utstyres med en forklarende note.

(II) NT05 gjengir pronomenene *houtos* og *autos* i versene 2 til 4 med hankjønnsformen “han”. På denne måten identifiseres i realiteten Ordet med Jesus Kristus hele 15 vers før sistnevnte eksplisitt introduseres. (Dette er entydig i og med at “ord” er et intetkjønnsord på norsk.) Det er imidlertid flere gode grunner til å oversette pronomenene i versene 2-4 med intetkjønnsordet “det” fremfor “han”:

- På dette stadiet i prologen er det ingenting som tyder på at *logos* er å forstå som en personlig “kjønnet” representant.¹² Pronomenene i versene 2-4 uttrykker ikke “biologisk”

kjønn, men kongruens med hankjønnsordet *ho logos* i vers 1.¹³ (I samsvar med dette bruker prologen intetkjønnspronomen når det refereres til intetkjønnsordet *fōs* i versene 5 og 7.)¹⁴

- Det er en klar tendens i prologen at den går fra å være relativt vag, med upersonlige kategorier (*logos*, liv, lys), til å bli mer og mer tydelig: Lyset omtales først som “det” (*auto*) i vers 5. Versene 7 og 8 forteller at døperen Johannes skulle vitne om lyset, men understreker at han selv ikke var lyset. Først i vers 10 gjøres lyset personlig ved at “det sanne lys” identifiseres med et *autos* (jf. “men verden kjente *ham* ikke”), som beskrives videre i de påfølgende versene (versene 11-13). Vers 14 henter opp igjen *logos* fra vers 1, og nå fortelles det om dets inkarnasjon. Det hele kulminerer med at det personlige pronomenet “han” i versene 15-16 til sist identifiseres med Jesus Kristus i vers 17.¹⁵
- På bakgrunn av 1 Mos 1, som tydelig ligger under Johannsesprologen (jf. *en arkjē, skotos, fōs* etc.), er det i utgangspunktet også naturlig å oversette de aktuelle pronomenene i vers 2-4 med ”det”, altså som refererende til ordet.

Dette gir følgende oversettelse av versene 2-4:

2 Det var i begynnelsen hos Gud. 3 Alt ble til ved det (ordet); uten det (ordet) ble intet til av det som er. 4 I det (ordet) var liv, og livet var menneskenes lys.

(III) Overgangen mellom vers 3 og vers 4 representerer et gammelt problem som NO78/85 og NT05 har forskjellige løsninger på:

3 Alt er blitt til ved ham;

uten ham er ikke noe blitt til av alt som er til.

4 I ham var liv, og livet var menneskenes lys. (NO78/85)

3 Alt er blitt til ved ham,

uten ham er ikke noe blitt til.

Det som ble til

4 i ham, var liv,

og livet var menneskenes lys. (NT05)

Problemets kjerne er om *ho gegonen* skal leses sammen med *hen* (NO78/85), eller om det førstnevnte leddet innleder en ny setning (NT05). I dette tilfellet er vi overrasket over Bibelselskapets valg (til tross for at NT05 her følger tegnsettingen i Novum 27).

Konstruksjonen “det som ble til (*gegonen*) ... var” er ikke bare krevende, men også kunstig.

Også den stilistiske likheten mellom vers 4a og vers 10a (jf. også vers 1) taler for å lese vers 3 og vers 4 som NO78/85 gjør.¹⁶

På bakgrunn av alt dette vil vi foreslå følgende oversettelse av Joh 1,1-5:

1. I begynnelsen var ordet,

og ordet var hos Gud,

og ordet var gud.

2. Det var i begynnelsen hos Gud.

3. Alt ble til ved det;

uten det ble intet til av det som er.

4. I det var liv,

og livet var menneskenes lys.

5. Lyset skinner i mørket,

og mørket overvant/fanget det ikke.

Logos' inkarnasjon og herlighet (vers 14)

*Og Ordet ble menneske
og tok bolig iblant oss,
og vi så hans herlighet,
en herlighet som den enbårne Sønn har fra sin Far,
full av nåde og sannhet. (NT05)*

Vers 14 handler om *logos*' inkarnasjon, og stengt tatt ikke om at Gud blir menneske, slik som det ofte upresist hevdes.¹⁷ Uttrykksmåten i dette verset minner om beskrivelsene av visdommen i Sir 24. I denne sammenheng velger vi å begrense oss til å kommentere kun ett av leddene i vårt vers.

Oversettelsen av sammenligningsleddet *som den enbårne Sønn har fra sin Far*, er upresis, av flere grunner:

(1) "Som" er en uheldig gjengivelse av sammenligningspartikkelen *hōs* (likesom), og oversettelsen fører på dette punktet til en meningsforskyvning; sammenligningsleddet fremstår som en relativsetning som beskriver *logos*' herlighet og ikke som en sammenligning. (2) "Den enbårne Sønn" og "sin Far" (merk store bokstaver!) er en for partikulær gjengivelse av de ubestemte formene *monogenēs* ("en enbåren") og *patēr* ("en far"). NT05 innfører her et guddommelig Far-Sønn-forhold, som riktignok forberedes i prologen, men som først introduseres senere i evangeliet. Kategorien "Sønn" fremtrer aldri eksplisitt i prologen, faktisk heller ikke i vers 18. Det primære fokus er på Gud og hans *logos*.

Sammenligningen i vårt vers er generell; *logos*' herlighet sammenlignes med den herlighet en enbåren har fra en far. Bakgrunnen for sammenligningen er altså et far-barn-forhold, ikke et guddommelig Far-Sønn forhold. Igjen er vi på sporet av det vi mener er en tendens i Johannesprologen; vage og/eller generelle kategorier introduseres for så gradvis å tydeliggjøres. Det umodifiserte *monogenēs* i vers 14 forbereder i første omgang vers 18 (der

logos kalles *monogenēs theos*) og videre omtalen av Jesus som *monogenēs hyios* i Joh 3,16.18).¹⁸

Monogenēs og *patēr* bør således gjengis med de ubestemte uttrykkene “en enbåren” og “en/sin far”.¹⁹ Dette gir en oversettelse i retning av “vi så hans herlighet, en herlighet likesom den en enbåren har fra en/sin far”.²⁰

Å komme etter, men komme før (vers 15)

Johannes vitner om ham og roper ut: «Det var om ham jeg sa: Han som kommer etter meg, er kommet før meg, for han var til før meg.» (NT05)

Utsagnet “Han som kommer etter meg, er kommet før meg” gir knapt mening, og det virker rart å gjengi formen *gegonen* med “er kommet”.²¹ Bedre synes “Han som kommer etter meg, har en høyere rang enn meg, fordi han var til før meg.”²² Dette er i tråd med *BDAG* som gjengir uttrykket *emprosthēn mou gegonen* med “rank before (i.e. higher than) someone” (jf. også Joh 1,30). I antikken var rang og autoritet nært knyttet til alder. Dette er også bakgrunnen for Joh 8,58, der Jesus sier: “Før Abraham var (*genesthai*), er jeg (*egō eimi*).” Den underliggende tanken er således relativt enkel: Fordi Jesus er forut for Johannes og Abraham, har han en høyere rang og autoritet enn dem.

Den enbårne, som er Gud, viser oss Gud som ingen har sett (vers 18)[!]

*Ingen har noen gang sett Gud,
men den enbårne, som er Gud,
og som er i Fars favn,
han har vist oss hvem han er. (NT05)*

I dette verset tolker NT05 overraskende nok det andre *theos* som en apposisjon til *monogenēs*²³ og gjengir begge ordene i bestemt form (den enbårne, som er Gud). Det er flere problemer forbundet med dette:

(1) Uttrykksmåten “Ingen har noen gang sett Gud, men den enbårne, som er Gud ... har vist oss hvem han er” fremstår som ulogisk. Det skapes et paradoks som strengt tatt ikke finnes i den greske teksten; Gud blir den som viser oss Gud (som ingen har sett).

(2) Det hadde vært grunn til å forvente *ho monogenēs* hvis poenget var å bruke dette ordet som en slags tittel. Vi skal merke oss at dette er det første stedet *monogenēs* brukes eksplisitt om Jesus i prologen (jf. vår tolkning av vers 14, og videre at Johannes-prologen ikke bruker termen sønn [*hyios*] om Jesus).

(3) Tekstvariantene til *monogenēs theos* (*ho monogenēs theos* + *ho monogenēs hyios*) viser ingen spor av den forståelsen som NT05 legger til grunn. *Monogenēs* forstås konsekvent som et attributt i alle tekstvariantene i Novum.

Vi ser ingen grunn til ikke å oversette det greske uttrykket *monogenēs theos* direkte, “en/den enbårne gud”. Uttrykket henter opp igjen *theos* fra vers 1 c og *monogenēs* fra vers 14.

Bruken av *eksēgeomai* i vers 18 er noe påfallende; og det må underforstås et objekt (*theon*) fra setningen forut (vers 18a). Oversettelsen “har vist oss hvem han er” er en relativt sterk gjengivelse av dette verbet. *BDAG* angir (1) to relate in detail, *tell, report, describe* og (2) to set forth in great detail, *expound*, og knytter vår tekst til den siste betydningen. Mens man kan mistenke at en inkarnasjonsforestilling (forstått som at *Gud* blir menneske) ligger under Bibelselskapets oversettelse, ligger vekten i det greske verbet her snarere på noe verbalt (å utlegge, forklare etc.). Om 1930-oversettelsens “han har forklaret ham” enn er arkaisk, er det i det minste ganske presist og bedre i harmoni med den greske teksten enn NT05.

På grunnlag av disse observasjonene foreslår vi følgende oversettelse:

*Ingen har noen gang sett Gud,
men den enbårne gud,
som er i Fars favn,
han har forklart ham.*

Oppsummering

Våre fire eksempler viser at NT05s oversettelse av Johannesprologen er sterkt fortolkende og i noen grad preget av en form for kristologisk overstyring. Dette er særlig tydelig i versene 1, 14 og 18. Den subordinatoriske tendensen i prologen, som følges opp og gjennomføres i evangeliet, er knapt synlig i den norske oversettelsen, som går svært langt i retning av å blande sammen kategoriene Gud og *logos*. Disse er imidlertid klart atskilte i den greske teksten, noe tabellen nedenfor illustrerer:

	Gud	Logos
Vers 1	<i>ho theos (Gud)</i>	<i>var hos Gud (1 b) beskrives som theos (gud; 1 c)</i>
Vers 3	<i>[skaper]</i>	<i>skapermidler</i>
Vers 14	<i>som en far</i>	<i>som en enbåren</i>
Vers 18	<i>theos (Gud, som ingen har sett)</i>	<i>monogenēs theos (enbåren gud, som ”vi” har sett, som forklarer Gud, som ingen har sett)</i>

Likesom Filons *logos* er også det johanneiske *logos* først og fremst en mediatorskikkelse, skapermidler og åpenbarer.

Oversettelsen av *ekserkjomai* i Joh 8,42; 13,3; 16,27-30 og 17,8

I flere tekster der Jesus sier hvor han kommer fra, forekommer det aoristformer av verbet *ekserkjomai*. I NT05 oversettes disse på flere steder med uttrykk som ”er gått ut [fra]” (Joh

8,42; 17,8) og ”er/var utgått [fra]” (Joh 13,3; 16,28). Det er verdt å merke seg at disse gjengivelsene av *ekserkjomai* skiller seg ut fra hvordan verbet ellers er gjengitt i evangeliet, og at de synes å aktiveres når Jesus omtaler sitt forhold til Faderen. *Ekserkjomai* brukes normalt for å angi bevegelse fra et sted (til et annet), noe som igjen gir oversettelser som ”dra [ut]” (Joh 1,43; 4,30.43; 20,3), ”forlate” (Joh 8,59), ”gå av sted” (Joh 21,3), ”gå frem” (Joh 18,4), ”gå bort” (Joh 8,9), ”komme ut” (Joh 11,44; 19,5) og ”gå ut” (Joh 11,31; 12,13; 13,30-31; 18,1.16.29.38; 19,4.17; 10,9).

I tabellen nedenfor har vi listet opp de aktuelle kristologiske stedene slik de er gjengitt i NT05, med de viktigste greske uttrykkene angitt i parentes:

Joh 8,42	<i>Jesus svarte: «Var Gud deres far, da hadde dere elsket meg. For jeg er <u>gått ut fra Gud</u> (ek theou eksēlthon) og kommer fra ham (hēkō). Jeg er ikke kommet av meg selv (ap' emautou elēlytha), men han har sendt meg (apestalken).</i>
Joh 13,3	<i>Jesus visste at Far hadde gitt alt i hans hånd, og at <u>han var utgått fra</u> (eksēlthen apo) Gud og gikk til Gud (hypagei pros).</i>
Joh 16,27-28.30	<i>²⁷ For Far selv elsker dere, fordi dere har elsket meg og trodd at jeg er kommet (eksēlthon) fra (para) Gud. ²⁸ Jeg er <u>utgått</u> (eksēlthon) fra (para) Far og er kommet til verden. Jeg forlater verden igjen og går til Far. 30 Nå forstår vi at du vet alt og ikke trenger at noen spør deg. Derfor tror vi at du er kommet fra Gud (apo theou eksēlthes).»</i>
Joh 17,8	<i>For jeg har gitt dem de ord du ga meg, og de har tatt imot dem. Nå vet de i sannhet at <u>jeg er gått ut fra</u> (eksēlthon para) deg, og de har trodd at du har sendt meg.</i>

Det er verdt å merke seg at uttrykkene *ekserkjomai ek*, *ekserkjomai para* og *ekserkjomai apo* delvis overlapper hverandre i oversettelsen:

<i>Egô gar ek tou theou eksêlthon</i>	<i>For jeg <u>er gått ut fra</u> Gud</i>	8,42
<i>Egô para [tou] theou eksêlthon</i>	<i>jeg er kommet fra Gud</i>	16,27
<i>Eksêlthon para tou patros</i>	<i>Jeg er <u>utgått fra</u> Far</i>	16,28
<i>Para sou eksêlthon</i>	<i>jeg <u>er gått ut fra</u> deg</i>	17,8
<i>Apo theou eksêlthen</i>	<i>han <u>var utgått fra</u> Gud</i>	13,3
<i>Apo theou eksêlthes</i>	<i>du er kommet fra Gud</i>	16,30

Hva som motiverer variasjonen mellom ”komme fra” (16,27.30) og ”utgå/gå ut fra”, er uklart til tross for at uttrykkene signaliserer ganske forskjellige forhold: ”Komme fra” indikerer en sendelse, mens ”utgå fra” drar mer i retning av en utstrømning eller emanasjon. Og som skjemaet ovenfor viser, er det vanskelig å lede forskjellene tilbake til språklige variasjoner i den greske teksten.

I sin Johannes-kommentar prøver imidlertid Dodd, med utgangspunkt i én av våre tekster (Joh 13,3), å differensiere mellom de greske uttrykkene *para/apo/ek tou theou*.

Para has properly the sense 'beside', 'alongside'. In that sense it is used with the dative. With the accusative, it denotes motion towards a position beside some person or object. With the genitive, it denotes motion away from such a position. ... *Apo* denotes properly separation, and is also frequently used where the effective cause of an action, whether personal or impersonal, is in question. It is sometimes, like *hypo*, the preposition of the agent. Thus, so far as the phrase *apo theou* denotes anything more than departure or separation, it would be congruous with the idea of the mission of the Son: *apo theou êlthen* would imply 'he came, sent by God'. The distinction, however, between *apo* and *para* is not very clearly observed in the gospel. *Ek* properly denotes extraction or origin ...²⁴

Dodd tillegger uttrykket *ek theou* en sterkere betydningsnyanse enn de to andre preposisjonsuttrykkene, og illustrerer konkret forskjellen mellom *apo* og *ek* ved hjelp av Joh 8,42:

Christ's coming was not initiated by Himself—He came, not *ap' emautou* but *apo tou theou*, since the Father sent Him; but not only so—He had His origin in the being of the Father. It is in this precise sense, and not in any vaguer sense which the words might also bear, that He is *ek tou theou*.²⁵

Joh 16,27-30 synes å bekrefte, i samsvar med Dodd, at uttrykkene *ekserkjomai para tou theou/patros* og *ekserkjomai apo* er synonyme. Siste del av vers 30 henter opp igjen formularene fra versene 27 og 28 (se oversikten ovenfor). Skillet mellom *apo* og *ek* som Dodd prøver å etablere, virker imidlertid tvilsomt. Ikke bare bruker Johannes *apo* og *ek* synonymt i Joh 7,17 ("Den som vil gjøre hans vilje, skal skjønne om læren er av Gud [*ek theou*], eller om jeg taler ut fra meg [*ap' emautou*] selv"), men han varierer også mellom å bruke uttrykk som *laleô eks emautou* (Joh 12,49) og *laleô ap' emautou* (7,17; 14,10), som åpenbart betyr det samme. Dette indikerer at vi ikke kan tillegge preposisjonen *ek* en bestemt teologisk betydning, slik Dodd gjør.

I det som følger, vil vi gå nærmere inn på de kritiske tekstene Joh 8,42; 13,3; 16,27-30 og 17,8. Vårt utgangspunkt vil være en treleddet hypotese som i noen grad står i motsetning til hvordan disse tekstene er forstått i NT05:

- (1) Uttrykkene *ekserkjomai apo/para/ek* er overlappende språklige variasjoner som bør gjengis med "kommer fra" e.l.
- (2) Tekstene Joh 8,42; 13,3; 16,27-30 og 17,8 må forstås i lys av de mange sendelsesformularene i Johannesevangeliet. Hos Johannes er det et sentralt motiv at Jesus er autorisert til å snakke og handle på vegne av Gud, nettopp fordi han er sendt av ham (se f.eks. Joh 8,14)²⁶.
- (3) Tekstene uttrykker ikke opprinnelse *ontologisk forstått* (poenget er f.eks. ikke at Jesus *emanerer* fra Gud), men hvor Jesus kommer fra og hvem som har sendt ham.

Bibelselskapets oversettelse av flere av våre tekster gir imidlertid en antydning om noe mer: Ikke bare kommer Jesus fra Far, men han *utgår* fra Far.

Joh 8,42

Uttrykket *Egô gar ek tou theou eksêlthon* i 8,42 må leses sammen med de tre påfølgende setningene. Sammen danner disse fire en kiastisk struktur, hvor henholdsvis verbene i aorist og verbene i perfektum står til hverandre:

Egô gar ek tou theou eksêlthon (A)

kai hêkô (B)

*Oude gar ap' emautou
elêlytha (B1)*

all' ekeinos me   apesteilen (A1)

Som mange fortolkere har påpekt, er det også en kontrast mellom leddene A og B1.

Gjengivelsen ”For jeg er gått ut fra Gud og kommer fra ham” i 8,42 er problematisk av flere grunner: (a) ”er gått ut” og ”kommer” står dårlig til den greske aoristformen *eksêlthon* og perfektumsformen *hêkô*, både når det gjelder *tempus* og *aspekt*; (b) ved at man fører inn leddet ”fra ham”, som ikke står i den greske teksten, brytes tekstens kiastiske struktur (jf. ovenfor). Selv om oversettelsen er vanskelig, synes de eksegetiske føringene for en god gjengivelse klare nok: *Ekserkjomai* må i første omgang avstemmes mot *apostellô* (A1), men også mot *erkjomai* (B1), i den påfølgende linjen. Meningen er klar nok: ”*eksêlthon* denotes the departure of Jesus *ek tou theou*, *hêkô* his arrival in the world”²⁷. Dette gir en oversettelse i retning av ”For jeg kom fra Gud, og nå er jeg her”,²⁸ som står godt til det påfølgende: ”Jeg er ikke kommet av meg selv, men han sendte [NT05: har sendt] meg.”²⁹ Fokuset er i verset er således ikke Jesu (ontologiske) opphav, men hans sendelse.³⁰

Joh 13,3

Jesus visste at Far hadde gitt alt i hans hånd, og at han var utgått fra Gud og gikk til Gud.

(NT05)

Uttrykket ”utgått fra Gud” er uklart og står dårlig til det korresponderende ”gikk til Gud”. Siden det er liten tvil om at det er forstillingen om sønnens sendelsesoppdrag som ligger under vers 3,³¹ bør vi heller oversette ”... at han kom fra Gud og gikk tilbake til Gud.”³²

Joh 16,27-30 (Joh 17,8)

27 For Far selv elsker dere, fordi dere har elsket meg og trodd at jeg er kommet fra Gud.

28 Jeg er utgått fra Far og er kommet til verden. Jeg forlater verden igjen og går til Far.»

29 Disiplene hans sier: «Nå taler du rett fram og ikke i bilder. 30 Nå forstår vi at du vet alt og ikke trenger at noen spør deg. Derfor tror vi at du er kommet fra Gud.»³³ (NT05)

Oversettelsen i første del av vers 28, ”jeg er utgått fra Far”, er en inkonsekvent og misvisende gjengivelse av *eksêlthon para tou theou/patros* som også er brukt i vers 27. Til disse versene er Dodds kommentar oppklarende: ”We are to understand that in the case of Jesus, to come *para tou theou* does indeed mean to come from a place by God’s side in heaven ...”³⁴ (se også Joh 17,5). Igjen: Poenget er ikke utgang eller ontologisk opphav, men sendelse fra [ved siden av] Far (slik også 17,8). Carson setter vers 28 inn i et større teologisk perspektiv:

the words ‘I came from God’ in v. 27 are now expanded into what is almost a summary of Jesus’ entire mission, in categories now familiar. It runs from the mission of the Son as the envoy of the Father ..., through the incarnation and the humiliation meted out to him by the world ..., to the departure from the world and his return to his Father (... - perhaps the dominant theme of chs. 14-17)³⁵

En spekulasjon

Det er fristende å spekulere litt rundt hva som kan ha motivert ordvalget ”gå ut/utgå fra” i Bibelselskapets oversettelse av våre tekster. Interessant nok ligger ordlyden nær opp til måten Nikenum og Athanasianum omtaler Den hellige ånd på, som *utgått* fra Faderen (og Sønnen), som igjen er informert av Joh 15,26:

<i>Nikenum</i> ³⁶	<i>Athanasianum</i> linje 22	<i>Joh 15,26</i>
Og på Den Hellige Ånd, som er Herre og gjør levende, <u>som går ut fra</u> (<i>ekporeuomai</i>) Faderen og Sønnen, som tilbes og æres sammen med Faderen og Sønnen ...	Den Hellige Ånd er av Faderen og Sønnen, ikke virket, heller ikke skapt, heller ikke født, men <u>han går ut fra dem</u>	Når Talsmannen kommer, han som jeg skal sende dere fra Far, sannhetens Ånd <u>som går ut fra</u> (<i>ekporeuetai</i>) Far, da skal han vitne om meg.

Oversikten ovenfor gjør det fristende å spekulere: Er det ordlyden fra Joh 15,26, Nikeum og Athanasianum som har preget oversettelsen av *ekserkjomai* i Joh 8,42; 13,3; 16,28 og 17,8?

Utblick

Gjennomgangen av vårt materiale viser en tendens i NT05 til å forsterke Johannesevangeliets kristologi.³⁷ Dette aktiverer noen av de problemstillingene som også ligger under Holmås' bidrag i TTK 3/2010: Hvor fortolkende skal en bibeloversettelse være, og hvor teologisk styrt kan den være? Er Bibelselskapets bibeloversettere forpliktet på å levere en kristologi som underbygger bekjennelsene?

[Antall ord: 5660]

---

¹ Takk til Ivar Vegge og Tor Vegge som ga oss svært nyttige innspill på et tidligere utkast av artikkelen.

² Geir Otto Holmås, "Oversettelsen Bibelen Guds ord (Bibelforlaget, 1997) - en presentasjon og vurdering", *TTK* 3 (2010): 160-180, s. 180.

³ Holmås, "Oversettelsen", 179-180.

⁴ <http://www.bibel.no/sitecore/content/Home/Hovedmeny/OmBibelen/Bibeloversettelser/Oversettelser-Norge/Bibelselskapet2005-2011.aspx> (8. november 2010)

⁵ T. E. Pollard, *Johannine Christology and the Early Church* (Cambridge University Press, 1970), 93.

⁶ Jf. *De Somniis* 1,228-230, hvor Filon kommenterer 1 Mos 31,13: "... *And do not fail to mark the language used, but carefully inquire whether there are two Gods* ; for we read "I am the God that appeared to thee," not "in my place" but "in the place of God," as though it were another's. What, then, are we to say? He that is truly God is One, but those that are improperly so called are more than one. Accordingly *the holy word in the present instance has indicated Him Who is truly God by means of the articles saying "I am the God (egō eimi ho theos),"* while it omits the article when mentioning him who is improperly so called, saying "Who appeared to thee in the place" not "of the God," (*ou tou theou*) but simply "of God" (*all' auto monon theou*). Here it gives the title "God" to His chief Word, not from any superstitious nicety in applying names, but with the one aim before him, to use words to express facts. (Våre kursiveringer; oversettelse Loeb).

Filon kan også omtale *logos* som "den andre gud" (*ho deuterios theos*; se *Quaestiones et Solutiones in Genesis et Exodum* 2,62).

⁷ Ragnar Leivestad og Bjørn Helge Sandvei, *Nytestamentlig Gresk Grammatikk* (Oslo: Universitetsforlaget, 1996), 153.

⁸ Det er også flere eksempler i NT05 på at man oversetter tilsvarende predikativskonstruksjoner med ubestemte former. Se f.eks. "Han er en profet (*profētēs estin*)" (Joh 9,17); "Og en av dere er en djevel (*diabolos estin*)" (Joh 6,70).

⁹ Mot Leivestad og Sandvei, *Nytestamentlig Gresk*, 155: "Ut fra sammenhengen og den vanlige språkbruk er den rimeligste forståelse av *Joh 1,1* at "Ordet var identisk med Gud selv", altså at *theos* saklig sett er determinert, men mangler artikkelen fordi det står foran verbet (jfr. Joh 5,18; 20,28)." Henvisningen til disse to skriftstedene er noe misvisende ettersom *theos* i begge versene nettopp er determinert.

¹⁰ David T. Runia (*Philo in Early Christian Literature: A Survey* [Vol. 3; Jewish Traditions in Early Christian Literature; Assen: Van Gorcum, 1993], 82-83) påpeker også at Johannes "makes an explicit distinction here between God with and God without the article".

¹¹ Løsningen "og Ordet var guddommelig" er neppe et alternativ. Om dette var meningen, skulle man forventet det greske ordet *theios*.

¹² Jf. også Richard Bauckham, *The Testimony of the Beloved Disciple: Narrative, History, and Theology in the Gospel of John* (Grand Rapids, MI: Baker, 2007), 241: "I translate the pronoun as "it" rather than "him" because at this stage of the prologue there has been no clear indication that the Word is to be understood as a personal agent, though this emerges in the course of the prologue."

¹³ Det er verdt å merke seg at Bibelselskapet velger å bruke et hankjønnspromomen når det refererer til visdommen i Ordsp 8, til tross for at både det hebraiske og greske ordet for "visdom" er et hunkjønnord, og at Ordspråksboken entydig fremstiller visdommen med trekkene til en kvinne. Mens Bibelselskapet i Ordsp 8 altså velger å opprettholde kongruensen mellom det *norske* ordet "visdom" og de personlige promomenene, brytes dette prinsippet i Joh 1,2-4 der Ordets grammatiske kjønn overstyrer.

¹⁴ Senere i evangeliet identifiseres lyset entydig og eksplisitt med Jesus. I Joh 8,12 omtales han f.eks. som "verdens lys".

¹⁵ Culpepper snakker også om denne tendensen i prologen, R. Alan Culpepper, *Anatomy of the Fourth Gospel: A Study in Literary Design* (Philadelphia: Fortress, 1983), 107: "Jesus is introduced elaborately but somewhat indirectly. The prologue speaks of the *logos*, light, and life. Jesus' name is first mentioned along with the nominal title "Christ" in juxtaposition to Moses in 1:17. From the context, one is to infer that he is the one who was spoken of earlier. The next verse states that he is in the bosom of the Father and has made him known. By the end of the prologue the reader knows Jesus' origin and status and the primary significance of his life." Bibelselskapets studieutgave av Det nye testamentet snur tingene på hodet når det hevdes at Johannes "innleder ... med at Jesus trer inn i verden som Ordet" (s 424). Det er snarere omvendt.

¹⁶ Merk at både i vers 1 og 10 begynner setningene med preposisjonen *en*, og videre at *ho gegonen* også har en attributiv funksjon i Matt 5,33, noe som styrker lesningen i NO78/85. Sistnevnte uttrykk forekommer bare på disse to stedene i NT.

¹⁷ Hans Kvalbein, *Hovedtanker i Johannesevangeliet* (Logos - Bibliotek for misjon og teologi; Oslo: Lunde, 1991), 31.

¹⁸ Vers 14 er det eneste stedet i Johannes-skriftene hvor *monogenēs* brukes absolutt.

---

¹⁹ Merk at i alle andre tilfeller i NT hvor *para* og *patēr* brukes sammen, benyttes bestemt artikkel; se særlig Joh 6,45; 8,38; 10,18; 15,15.26 og 16,28.

²⁰ Jf. også Richard Bauckham (*Jesus and the God of Israel: God Crucified and Other Studies on the New Testament's Christology of Divine Identity* [Grand Rapids, Michigan / Cambridge, U.K.: Eerdmans, 2008], 49) som leser det aktuelle leddet som en generell sammenligning: "we have seen his glory, the glory as of a father's only son".

²¹ Videre virker uttrykksmåten "... er kommet før meg, for han var til før meg" tautologisk.

²² I samsvar med dette bør også Joh 1,30 gjengis: "Etter meg kommer det en mann som har høyere rang enn meg, fordi han var til før meg."

²³ Dette bekrefter Gunnar Johnstad i mail til Morten B. Klepp 23. september 2009.

²⁴ C. H. Dodd, *The Interpretation of the Fourth Gospel* (Cambridge University Press, 1968), 259.

²⁵ Dodd, *Fourth Gospel*, 259.

²⁶ "Jesus svarte: «Selv om jeg vitner i egen sak, er mitt vitneutsagn gyldig. For jeg vet hvor jeg er kommet fra (*pothen ēlthon*), og hvor jeg går hen (*pou hypagō*). Men dere vet ikke hvor jeg kommer fra (*pothen erkjomai*), og hvor jeg går hen (*pou hypagō*)." (Joh 8,14)

²⁷ C. K. Barrett, *The Gospel According to St. John: An Introduction with Commentary and Notes on the Greek Text* (London: SPCK, 1978), 348.

²⁸ Dette samsvarer med NIV, som gjengir verset med: "Jesus said to them, "If God were your Father, you would love me, for I came from God and now am here. I have not come on my own; but he sent me."

Mange fortolkere påpeker at *hēkō* vanligvis ble brukt om guddommers frelsende tilsynekomst i hedenske religioner. Se f.eks. Andreas J. Köstenberger, *John* (Baker Exegetical Commentary on the New Testament; Grand Rapids, MI: Baker, 2004), 265, som baserer seg på Schneider, *TDNT* 2:926-928. Jf. også BDAG til det aktuelle ordet.

²⁸ Også D. A. Carson, *The Gospel According to John* (Leicester: Inter-Varsity, 1991), 352.

²⁸ Se f.eks. Dodd, *Fourth Gospel*, 259.

²⁹ Leon Morris' eksegetiske parafrasering av vers 42 "He came out from God (the tense points to a moment of time, the incarnation) and has come (this time the tense indicates a continuing state)" makter ikke helt å fange dette aspektet. Se Leon Morris, *The Gospel According to John: The English Text with Introduction, Exposition and Notes* (The New International Commentary on the New Testament; Grand Rapids, MI: Eerdmans, 1971), 462.

³⁰ Således også Barrett, *Gospel*, 348.

³¹ Se f.eks. Dodd, *Fourth Gospel*, 259.

³² Merk at verbet i uttrykket *hypagei pros* står i presens.

³³ Joh 16,29-30 bryter nærmest sammen i N30-oversettelsen: "29 Hans disipler sa: Se, nu taler du fritt ut og sier ingen lignelse; 30 nu vet vi at du vet alt og ikke trenger til at nogen spør dig; derfor tror vi at du er utgått fra Gud."

³⁴ Dodd, *Gospel*, 260.

³⁵ Carson, *Gospel*, 547-548.

³⁶ Tekstene fra Nikenum og Athanasianum er gjengitt fra *Konkordieboken: Den evangelisk-lutherske kirkes bekjennesskrifter* (red. Jens O Mæland; Oslo: Lunde, 1985).

³⁷ I dette bidraget har vi har avstått fra å spekulere i hvorfor oversettelsen har blitt slik.